

CRÒNICA D'ACTIVITATS

CIUTAT I URBANISME A LA CATALUNYA MEDIEVAL (IV)

“Urbanisme a Barcelona: murs i valls (S. XI-XV)”

Seguint amb el resum del tema de les conferències i sessions de treball d'aquest curs 1991-92, sobre “Ciutat i urbanisme a la Catalunya medieval”, en aquesta quarta entrega ressenyarem la conferència portada a terme el passat dia 9 de març, a càrrec del Dr. Joan-F. Cabestany, el qual va parlar sobre “Urbanisme a Barcelona: murs i valls (S. XI-XV)”.

Barcelona ha tingut a l'edat mitjana tres recintes murats com la majoria de les ciutats de l'Europa Occidental: els murs tardo-romans, els murs romànics (s. XI i XII) i els murs gòtics (s. XIV i XV).

Els murs i valls tardo-romans foren vàlids a partir de l'any 801, però no van defensar la ciutat comtal de l'escomesa d'al-Mansur (985) perquè potser eren obsolets després de la fundació de les bòries, burgs, ravals i viles noves al llarg de tot el segle X a l'entorn de la ciutat romana, cosa que feia necessaris uns altres murs que encerclassin la nova ciutat medieval. Aquesta ciutat del segle X no era una ciutat “oberta”, però sí que, en part, els vells murs romans havien perdut eficàcia militar.

En quin moment van construir-se els nous murs? Els segles XI i XII els nous nuclis de poblament (Sant Pere, Sant Cugat, Santa Maria del Mar i el Pi) van adquirir una més important personalitat no solament demogràfica sinó també socio-econòmica; les noves esglésies romàniques, totes perdudes, menys a Sant Pere, per l'expansió gòtica donaven nova personalitat a les viles noves. Les noves muralles, conegudes com els murs de Jaume el Conqueridor, són en part una gran incògnita, no el seu traçat sinó la seva construcció, de la qual desconeixem una cronologia fiable. Segurament foren construïts entre els segles XI i XIII, una llarga tasca de la qual no conservem quasi cap testimoniatge per a poder realitzar un estudi arqueològic que ens permeti una datació més segura del procés de construcció. Gran part de la muralla de la Rambla va conservar-se fins al segle XVIII, però la documentació, especialment la gràfica conservada, ens acosta a una visió pròxima al segle XIII o inicis del XIV, moment de la seva darrera modificació en els regnats de Jaume el Conqueridor i de Pere el Gran. Jaume el Conqueridor, en atorgar els privilegis municipals a Barcelona, ho va fer en funció d'aquests murs i valls; l'antic recinte romà havia quedat en part oblidat i els seus murs emparedats i mutilats van conservar-se fins a la seva actual recuperació.

Dels murs gòtics del Raval construïts durant el regnat de Pere el Cerimoniós i avui també perduts, se'n pot documentar el procés de construcció, però el seu testimoniatge arqueològic és encara més pobre que el de la muralla de la Rambla.

La creació l'any 1301 de dos magistrats, els *obrers*, encarregats de les obres públiques i de la vigilància de les obres privades, ens permet de valorar la importància que els murs i valls tenien en l'economia de la ciutat a partir del segle XIV. L'erari municipal de Barcelona va quedar hipotecat, primer per la construcció de les noves muralles, i després per la conservació i ampliació del sistema defensiu tant dels murs com dels valls. La inversió de les rendes de la ciutat a aquesta finalitat fou important; pensem que un terç de tots els bans (multes) era destinat a finançar les obres dels murs i valls, quantitat que no era suficient i obligava el Consell de Cent a destinar-hi altres importants rendes de l'erari municipal. No podem valorar aquesta despesa, però sí que hem de concloure que era considerable i que representava una molt forta inversió de la ciutat.

Estem mancats d'una exacta valoració del significat demogràfic i sòcio-econòmic del segon i del tercer recinte de muralles, però sí que hem de valorar dos moments diferents de construcció, el primer en funció d'un creixement demogràfic, i el segon per manca de terreny per a aixecar nous edificis d'institucions laiques o religioses dintre els murs de Jaume el Conqueridor. La demografia no va intervenir-hi com a factor determinant: la capacitat d'expansió del poblament de Barcelona —com en altres poblacions medievals— havia arribat al màxim, i fins que les noves circumstàncies de producció i consum de l'edat moderna no ho van permetre, el nombre de barcelonins es mantingué semblant, tot i els alts i baixos que les malalties i les fams van produir al llarg dels segles, concretament a partir del segle XIV, amb la crisi de l'any 1348.

No solament hem perdut els murs romànics i gòtics, sinó que per desgràcia desconeixem les seves funcions dintre l'urbanisme medieval de Barcelona. Hi ha mancança d'estudis per a valorar econòmicament i socialment el que van representar els murs, a part el seu valor militar, especialment a partir del segle XV, durant la guerra contra Joan II, i més tard en els segles XVII i XVIII. L'estudi de la ciutat de l'Europa Occidental, fins ara està mancat d'una exacta valoració de la muralla i de la seva funció en la història urbana.

J.-F. C.

* * *

En un altre ordre de coses cal ressenyar també, dins d'aquesta Crònica d'Activitats, que la delegació a Sabadell de la nostra entitat, juntament amb la Fundació Enciclopèdia Catalana, varen fer, el dia 3 d'abril d'enguany, la presentació del volum XVIII de l'obra CATALUNYA ROMÀNICA dedicat a la comarca del VALLÈS.

L'acte va tenir lloc al Museu d'Història, seu de la delegació, sota la presidència del Sr. Pere Vidal, Regidor de Cultura de l'Ajuntament de Sabadell, acompanyat del nostre President, Dr. Joan-F. Cabestany, del Dr. Antoni Pladevall i del Sr. Joan Carreras en representació de la Fundació.

Després d'una breu introducció del Dr. Cabestany glossant l'acte, intervingué el presentador del volum, Dr. Pladevall. En el seu parlament, sempre clar i suggeridor, es va referir a la riquesa en monuments romànics del Vallès, amb obres cabdals com les esglésies de Terrassa, el Monestir de Sant Cugat del Vallès o el monestir de Sant Llorenç del Munt, acompanyats d'un gran nombre d'altres monuments, que en l'obra presentada són 79 pel Vallès Occidental i 114 per l'Oriental. A continuació, va fer una reflexió sobre la importància dels col·laboradors, a la seva gran aportació a l'obra, i també a les dificultats d'harmonització i síntesi que comporta el seu gran nombre (en el volum actual superior a la setantena). També indicà que en l'obra poden haver-hi alguns errors i mancances, però que hi ha la intenció de finalitzar la publicació recollint tots els aclariments i modificacions necessàries que hagin estat advertides.

El Sr. Carreras va fer un esbós de la història de la Fundació i va donar a conèixer, entre altres fets remarcables, la intervenció d'un il·lustre sabadellenc, el senyor Antoni Forrellad, malauradament desaparegut, aleshores President de la Fundació, que en ser-li presentat el projecte de la "Catalunya Romànica" l'aprova i encoratjà la seva publicació.

Cloué l'acte el Sr. Vidal, manifestant la satisfacció per l'aportació a la cultura i a Sabadell que fa l'obra publicada, i destacà la col·laboració dels estudiosos sabadellencs en la seva realització. Així mateix, fa constar que l'Ajuntament s'interessava pels problemes dels monuments romànics, com ho prova que molt recentment les esglésies de Sant Pau de Riu-sec i de Sant Vicenç de Jonqueres havien esdevingut patrimoni del municipi, i que actualment es treballa en el projecte de la seva conservació i utilització cultural.

A. E.